

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

1925 чыпаның
август 31-де үнүп
эгелээн

№ 65 (17394)

2007 чылдың
июнь 5,
вторник

Номерни парлалгаже
дужааганы:
график езугаар — 21.00,
хөрек кырында — 18.00.
Садар өртээ 4 рубль.

Уруглар камгалалының хүңдө

ОЮН-ТОГЛАА, МӨӨРЕЙЛЕР элбек болган...

Бүгү-делегейниң Уруглар камгалалының хүнү - июнь 1-де янзы-бүрү солун хемчеглер республиканың хоорай, суурларынга болуп эрткен. Бөгүн бистиң корреспондентивистиң Кызыл хоорайга эрткен байырлалдан кылган материалын парлаар-дыр бис.

Ол хүн хоорайның Арат шөлүнде «кижи бажы кизирт» болган. Өг-бүле улустуң эң-не ынак байырлалдарының бирээзи болур Уруглар хүнүнде агаар-бойдус аяс, чылыг болганындан, улус хоорайның төвүнге, шынал-ла, хөй чыылган. Дүш соонда, В.И. Ленинниң тураскаалының чанында тургускан сценага Кызыл хоорайда уругларының бүгү уран чүүл коллективтериниң, өөреникчилериниң байырлыг концерти эгелээн. Ону Аныяк көрүкчүлөр театрының театржыткан көргүзүү-биле эгелээн. Оюн-баштак номерлер, тоолдардан үзүндүлөр чүгле биче көрүкчүлөрдүн эвес, а улуг-даа улустуң сонургалын ынчан хайныктырган.

Концерт үезинде боттарының танцы-самын чуртта билдингир апарган «Эдегей» танцы бөлүү, бирги төп телеканалдың чоокта чаа эрттиргени «Алдар минутаа» деп төлөвилелиниң киржикчизи, Кызылдың №9 школа-гимназиязының «Ангелочки» деп амгы үениң танцы ансамбли, база-ла школачылардан тургустунган аныяктарның эң ынак бөлүктөрүнүн бирээзи «Сумару» көргүскен. Чижээ, республиканың «Хамнаарак-2007» ыры конкурсузунуң тиилекчилериниң бирээзи, эге класс өөреникчизи Сайын-Ак Монгуштуң ырыларын, «Магнолия» ыры бөлүүнүң «Найысылал хоорайым» деп ырыларын көрүкчүлөр кончуг сонургап дыңнаан.

Концерт үезинде уругларның билдингир апарган орус-тыва, эрги-чаа ырлары хөйү-биле бараалгаттырган.

Мени бир сонургаткан чүүл - уругларның чаңыл болган техниктиг чогаадылга делгелгези болган. Ону мурнунда чылдарда ышкаш, «Уруглар. Техника. Чогаадылга» деп адаан. Маңаа чүнүң-даа мурнунда чугаалап каар чүүл, чыл келген тудум аңаа киржир

күзелдиг чогаадыкчы оолдар, уругларның, өөредилге албан черлериниң болгаш коллективтериниң саны көвүдөп турары. Оларның аразында чүгле республика чергелиг мындыг делгелгелерниң эвес, а бүгү-россия чергелиг делгелгелерниң тиилекчилери безин бар. Чижээ, авиамоделлер бөлгүмүнүң киржикчилери оолдарның кылган бичи ужуар-хемелерин сонургап тургаш, Кызылдың уругларның техниктиг чогаадылга төвүнүң өөреникчизи Николай Шмаков-биле чугаалаштым. Ол республика маргылдааларының тиилекчизи болурундан аңгыда, шак-ла мындыг бүгү-россия делгелгелериниң доктаамал киржикчизи кижиге болду. Аңаа чаңгыс эвес удаа шаңнадып-мактадып чораан. Бо Уруглар хүнүнде эрткен делгелгеге база оон кылган бичи ужуар-хемезинге шыңгыы жюри улуг үнелелди берип, ону 1-ги чергениң диплому база 10 муң рубль-биле шаңнады. Коляның эжи Андрей Шербинин ол-ла авиамоделлер мөөрейинге 2-ги черни алгаш, диплом болгаш акша шаңналынга төлөптиг болду.

Уругларның чогаадыкчы делгелгезинде ыяштан чазаан, чараш пөстөрдөн даараан, аргаан, демир-дестен кылган ажылдар хөй болган. Өөреникчилериниң бөлгүмнери чиик автомашиналарны, «молдурга» тракторларны безин башкыларының азы мастерлериниң удуртулгазы-биле артык кезектерден чыып, кылып турарын көрдүм. Чогум мурнунда чылдарда-ла мындыг ажылдарны чыылганнар көрүп турган, бо удаа база олар хөйүнүң сонургалын хайтыктырган.

Чонар-даштан чазаан ажылдар делгелгедө хөй болган. Аңаа Бай-Тайга кожуунуң сургуулдарындан бээр киришкен. Өөреникчилер аразында эрткен мөөрейге база-ла республиканың уругларның техниктиг чогаадылга төвүнүң өөреникчизи Алдын-Херел Даржаа элээн каш ажылдары-биле тиилээш, 10 муң рубль-биле шаңнатты. Ийиги черни элээн Майдыр Маадыга 3 муң рубльди жюри тывыскан. Арат шөлүндө тиккен

ногаансымаар шывыгылыг биче өг мээң сонургалым хайныктырды. Аңаа чеде бергеш, Шагаан-Арыг хоорайның №8 ПУ-зунуң сургуулу Эрес Даспаанчыктың кылган ажылы деп билеп алдым. Удуртукчузу Михаил Билдей. Өгдө чедир кылыр хире чүүлдер бар-даа болза, ниитизи-биле багай эвес кылдынган-дыр деп көрдүм. Садып турар өртээ - 30 муң рубль. Бо удаа өг саттынмады ышкаш, келир чылын оон-даа биче четпестерин эдиптер болза, улус садып алыр ужуруг. Бо үедө өг «модада» апарган, тыва өглерни соңгаарда кончуг олигархтар безин садып алган, чайын дачаларында тип алган чурттал турар. Республиканың профессионал

дилге, эртем болгаш аныяктар политиказының талазы-биле сайыдының оралакчызы Уран-кыс Ондар тывыскан. Ол хүн делгелгениң 17 хевиринге киришкен сургуул уруглар, оолдар яамының шаң-

училищелериниң аразында мөөрейлер хөй аңгы адырларга эрткен. Оларның адыр бүрүзүнде алган саннарын ниити каткаш, тиилекчи профессионал өөредилге албан черлерин илереткен. Аңаа Кызылдың №4 ПУ-зу шылгарап үнгөш, ТР-ниң Өөредилге, эртем болгаш аныяктар политиказының талазы-биле яамының 6 муң рубль сертификатынга төлөптиг болган. Ийиги-үшкү черлерни Тээлиниң №13 ПУ-зу (4 муң рубль) биле Балгазынның №2 ПУ-зу үлөшкөнер. Шаңналдарны ТР-ниң өөре-

налдарын алган. Тыва национал хеп көрүлдө-конкурузунга республиканың барык кожуун бүрүзү киришкен. Амгы үеге, аныяктарга таарыштыр даараан чараш национал хептерни оларны даарап турар уруглар чараш аялга чаңгылангып турда, С.К.Токаның тураскаалының мурнунга аай-дедир кылаштыгып тургаш, чыылган улуска бараалгаткан. Оон соонда яамының хүндүлүг бижиктерин чар-черлерде эки ажылдык, бо делгелгеге че-дишкениң киришкен дааранылга бөлгүмнериниң удуртукчуларынга тывыскан. Оларның аразында Эрзинден Чечена Ховалыг, Көк-Хаактан Нина Орус-оол, Аржаандан Екатерина Тюлюш дээш, өскелер-даа бар.

Уруглар хүнүнде школачылар аразында асфальт кырынга уран чурулгага, чадаг чарышка база чадаг тергеге маргылдаалар эрткилээ. Улуг байырлал Кызылдың дыштанылга парыгынга база эрткенин маңаа демдеглевес аргажок. Уруглар, оларның ада-иелери ниитизи-биле Уруглар хүнүнде шаа-биле багай эвес дыштанганнар...

Юрий КӨК-ООЛ.

Авторнуң, В.Савиныхтың тырттырган чуруктары.

КАТТЫШКАН ХУРАЛГА КИРЖИР

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан Кара-оол июнь 5-те РФ-тиң Президентиниң Сибирь федералдыг округта бүрүн эргелиг төлээзиниң чанында Чөвүлелдин, Сибирьниң хоойлужудукчулар Чөвүлелиниң болгаш девискээрлер аразының «Сибирь дугуржулгазы» ассоциацияның Чөвүлелиниң каттышкан хуралына киржир.

Ук хурал Омскиге эртер. Аңаа дараазында айтырылдары чугаалажып көөрүн планнап турар: Сибирьниң камгалал-үлөтпүр комплекзиниң бүдүрүлгелериниң шериг болгаш хамааты угланышкынының инновациялыг продукцияны ажилдап кылыр база бүдүрүп үндүрер талазы-биле дээштиин бедидер дугайында; Сибирь федералдыг округта РФ-тиң субъектилеринде социал-экономиктиг хөгжүлдениң комплекстиг программаларын хевирлеп тургузарының чоруп турарының дугайында; СФО-да мурнады хөгжүдөр национал төлөвилелдериниң боттанып чоруп турарының дугайында.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чөвүлөкчизиниң дугайында Тыва Республиканың Чазааның Даргазының ЧАРЛЫ

1. Каадыр-оол Алексеевич БИЧЕЛДЕЙНИ Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чөвүлөкчизи кылдыр томуйлаар
2. Бо Чарлык ат салган хүнүндөн күштүг бооп кирер.
Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.
Кызыл хоорай
2007 чылдың июнь 1. №100

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының депутаттарының КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының чедиги хуралы 2007 чылдың июнь 8-те Тыва Республиканың Чазааның бажынының хуралдаар залында 9.00 шакта болуп. Бүрүткээри - 8.00 шактан.

Комитеттерниң хуралдары 2007 чылдың июнь 7-де.

Хуралдың хүн чуруму:
1. «Тыва Республиканың Конституциязының 110 чүүлүгө өскерилгелер кириер дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунун дугайында;
2. «Тыва Республиканың Конституциязында өскерилгелер кириер дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунун дугайында;
3. «Тыва Республиканың Конституциязының 112 чүүлүгө өскерилгелер кириер дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунун дугайында;
4. «Тыва Республиканың Конституциязының 104 чүүлүгө өскерилгелер кириер дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунун дугайында;
5. «Тыва Республикада чаргы чарар судьяларның дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кириер дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунун дугайында;
6. «Тыва Республиканың Улуг Хуралының Төлээлекчилер палатазының болгаш Хоойлужудула палатазының депутаттарының эрге-байдалының дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунун 2 чүүлүгө өскерилгелер кириер болгаш 20 чүүлүнүн 2 кезээниң күш чок болганын хүлээп көөр дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунун дугайында;
7. «Тыва Республиканың референдумунун дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга өскерилгелер кириер дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунун дугайында;
8. Өске-даа айтырыллар.

Чазын «Сайгарлыкчы чорук-2006» республика конкурсузунун түннелин үндүрүп турда, аңаа республиканын 17 кожуннарындан болгаш Кызыл, Ак-Довурак хоорайлардан сайгарлыкчылар кээп киришкеннер. Бо конкурсту чылдын-на моон мурнунда турган ТР-ниң Садыг, амыдырал хандырылга база сайгарлыкчы ажил чорудулганы хөгжүдөр яамы (ам дүшкен) эрттирип келген. Конкурсту эрттирип турарының кол сорулгазы — республикада дээр дээн ажилдыг биче бүдүрүлгелерни болгаш сайгарлыкчыларны тодардыры болгаш оларга деткимче дуза көргүзери болур.

Конкурстун түннелин номинациялар аайы-биле үндүрер улус болду. «Аш-чем үлетпүрү» номинацияга Кызыл хоорайда садыг-кафе «Сластена» кондитер цеги (чиңгине директору Маргарита Монгуш) бирги черни ал, ол номинацияга тилекчи болуп үндү. Кызыл хоорайда болгаш республикада аш-чем бүдүрүп үндүрүп турар кандыг ресторанныр, кафелер, столоваялар, биче бүдүрүлгелер чок дээр боор, канчап бо бүдүрүлгө бирги черже

Кондитерлер Алиса Монгуш, Уян Салчак, Лиза Монгуш.

Садыгжы Шончалай Куулар.

САДЫГ-КАФЕ "СЛАСТЕНА"

үнүп келгенил деп бодал меңээ тургустунуп келген.

Бо садыг-кафениң ажилын чырыдары-биле соннуургап чеде бердим. Ол 2000 чылда хоорайның Красноармейская кудумчунда 211 дугаарлыг 69 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажынын 12 олуттуг кафе-садыг кылдыр дерип тургускан сайгарлыкчылар болду. Садыгның девискээринде 54 дөрбелчин метр шөлдүг кондитер цеги ажилдап турар.

Садыг-кафениң чиңгине директору Маргарита Павловна, директору Мира Кара-ооловна Монгуштары кончуг сагынгыр-тывынгыр сайгарлыкчылар деп билдим. 2003 чылда садыг-кафеге немелде тудугну кылгаш, ооң садыг шөлүн улгаттыргаш, хереглекчилерге кончуг таарымчалыг байдалды тургускан. Ооң түннелинде кафениң ниити шөлү 173,8 дөрбелчин метр четкен болгаш, 50 олуттуг кылдыр улгаттырган. Кафени болгаш садыгны амгы үениң дизайн-биле кылган азы бо үениң дылы-биле алыр болза, евросептелгени

чоруткан. Ооң чаа дериг-херекселдерин Новосибирскиден эккелгеш салган.

Садыг-кафениң оралакчы директору Чодураа Маңнай-ооловна Ооржак боду аныяк-даа болза, кончуг чугааккыр, чазык кижилер болду. Ол биске садыг-кафениң ажилын таныштырып, кылып турар продукциязын биске көргүзүп тайылбырлап, чугаалап берип турду. Бо кафеге кире бээрге, чөмчөнгөн кижилер кезээде үзүлбес, чүге дээрге мында чөмчөң шынары эки, өртөө таарымчалыг болуп турар.

Оларның садып, бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының асортиментинде торттар, пирожнаялар, пирожкилер, булочкалар, манчы, чылыг болгаш соок суксуннар дээш чүнү чок дээр. Бо ажилда келген чылдарында садыг-кафениң кондитер цеги бодунун бүдүрүп турар продукциязының асортиментини калбарткан. Шынап-ла, бо садыгта кандыг-даа торттар бар. Олар торттарның 8 аңгы хевирин бүдүрүп үндүрүп турар.

Садыг-кафениң адын чүге «Сластена» деп адап кааныл деп номчукчулар сонуургаар боор. «Сластена» — бо цехтин кылып турары эң-не шынарлыг тарту. Ону дыка амдангыг холуксаалар-биле үш каат кылдыр, кончуг чараштыр каастап кылган. Көргөн-не кижиниң чиксээзи келир. Ооң өртөө килограммда 170 рубль, чагыдып алыр болза, 180 рубль. Юбилейлер, кудалар, байырлалдар таварыштыр бодунун күзээни-биле кандыг-даа хемчээлдиг торттарын чагыдып ал болур. Бо цехте бедик мергежилдиг кондитерлер ажилдап турар болгаш, олар боттары-ла садып алыкчыларга арга-сүмезин бере бээр.

Кондитер цегиниң бир онзагай талазы болза, оларның бүдүрүп үндүрүп турар торттарын шуптузун аңгы-аңгы амдангыг каттар, ногаалар, амдангыг чүүлдер-биле кылганы болур. Чижээлээрге, «Черемуховый» деп тортту чодураадан кылган, «Медовый» — медтан, «Ореховый» — үзүм болгаш тооруктан, «Шоколадный» шоколадтан кылган дээш-ле чоруй баар. Оларның эң адакы өртөө килограммда 170 рубльден 210 рубльге чедир. Шак мындыг чаагай амдангыг торттарны бедик мергежилдин кондитерлери Алиса Монгуш, Уян Салчак болгаш Елизавета Монгуш кылып үндүрүп турар. Олар-

га та чеже кижилер четтиргениниң чаагай сөстөрүн чугаалаваан дээр боор. Чоннун хүндүткелин чаалап алган ажилчыларын коллективтин удуртулгазы доктаамал шаңнап-мактап келген.

Бо садыг-кафениң торттарын чүгле Кызыл хоорайның чурттакчылары улуг негелде-биле садып ал турар эвес, а республиканың шупту кожуннарындан кээп садып ал турар деп садыгчылар чоргаарал-биле чугаалап турдулар. Ынчанмай канчаар, оларның продукциязын чон, хереглекчилер негелделин-биле садып ал турар болганда, оларның бүдүргөн продукциязын садып алыкчыларның үнелеп турары ол-дур. Көрүп турарывыска, ырак черге ап чоруур торттарны кончуг таарымчалыг кылдыр шарып бээр садыгчылар болду. Торттардан аңгыда пряниктерни, чугаладыр өйгөш, үске саргартыр быжырган далганы кончуг амдангыг кылдыр кылып турар. Ону садып алыкчылар күзелдин-биле садып ал турар.

Садыгны болгаш кафени садып алыкчыларга болгаш ооң ажилчыларынга кончуг таарымчалыг кылдыр кылган. Чүге дээрге, чаңгыс бажында тудуш турар. Иштиниң арыг-силли, стол, сандайларны таарыштыр тургусканы, чөмчөңгө келген кижилерге бүгү талазы-биле хандырылганы бедик деңгелег тургусканы каракка илден көстүп турар.

Маргарита Павловнаны бо хире шынарлыг садыг-кафени ажадып ажилдап-каш, чонунга буянын чедирип чоруур сайгарлыкчыдыр деп үнелээр кижилер болдум. Ол ниитизи-биле 35 кижини бо берге үеде ажилга тургускан. Чонга бо хире эки шынарлыг амдангыг чөмчөңгө кылып берип турарының бир чажыды, ол кадрларның мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейни салып чоруур. 2003 чылда ийи кондитерни болгаш бир поварны Иркутск хоорайның профессионал дээди мергежилдин «Сервис питания» школазынга өөредип алган.

Садыгның удуртулгазы ажилчыларның ажилдаарына таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап чорудуп турар. Чылдың-на ажилчыларның ээлчеглиг шөлээзин таарымчалыг үеде берип, эң эки ажилдап турар ажилчыларга квартал санында шаңнал акшаны берип келген. Байырлалдарда шупту ажилдакчы-

Поварлар Урана Куулар болгаш Лилия Сарыглар.

ларга шаңнал акшаны, өртектиг белектерни берип, Чаа чылда ажилчыларның уругларынга чаа чылдың белектерин доктаамал тыпсып турар.

Кышкы үеде «Тайга» станциязынче, Кара-Хаакче, чайгы үеде Хадын, Дус-Хөлче коллективтиг агаарлаашкынны доктаамал организаастап келген. 2007 чылды боттарының чаа ажыттыгган кафезинге уткааш, «Эң эки чаа чылдың костюму» деп конкурсту чарлааш, ооң тилекчизин өңнүг телевизор-биле шаңнаан. Мындыг эп-найыралдыг коллективтин ажил-ижин үре-түннелиг болбайн канчаар. Ону билдириг удуртуп чоруур Маргарита Павловнаның сагынгыр-тывынгыр ажилыдыр деп чоргаарал-биле чугаалап болур.

Борта база бир онзаалап демдегелеп каар чүүл болза, хоорай болгаш республика деңгелег эртип турар хемчеглерге садыг-кафе «Сластена» 2000 чылдан бээр доктаамал деткикчилеп келген. Маргарита Павловна диленип, дуза дилеп келген коллективтерге, организацияларга доктаамал дузалажып келген. Чүгле дуза дилеп келген кижилерге дузалажып турган дээр болза, ол шын эвес апаар. Боттарының ботиделкейи-биле ачы-дуза марафоннарына киржип, буянын чедирип чоруурлар. Оларның адынга өөрүп четтиргениниң чылыг сөстөрүн илереткениниң дуга-

йында хүндүлел бижиктер, байыр чедирген бижиктер хөй. Ону шуптузун хоол-галааш ханада азып каан турар чорду.

Республика деңгелег эртип турар көрүлдө-конкурстарга бо коллектив доктаамал киржип, шаңналдыг черлерни ээлеп келген. Ону борта доозазын бижири болдунмас. «Садып алыкчының булуңу» деп чуруктан көрүп болур.

Кызыл хоорайда аш-чем бүдүрүлгези-биле холбаштыр ажилдап турар чеже биче бүдүрүлгелер, садыглар, сайгарлыкчылар чок деп, оларның аразында онзагай черни садыг-кафе «Сластена» ээлеп турары таварылга эвес. Ону чүгле коллективтин бир демниг күш-ажылы-биле чедип алганы билдингир болгай. Оларның аразында ажилына бердинген, тура-сорукут, ак-сеткилдиг ажилчылар хөй, чижээлээрге, садыгжы Шончалай Куулар, поварлар Урана Куулар, Лилия Сарыглар, кондитер Алиса Монгуш дээш өскелер-даа коллективтин чоргааралы болуп чоруурлар.

Бизнестиң турум оруунун хөгжүлдезинче кирген, чурттакчы чоннун негелдезинге болгаш херегледезинге дүүштүр ажилдап чоруур коллективтин ажилына чедишикинени күзедим.

Сергей ХЕРТЕК.

Василий Балчый-оолдун тырттырган чуруктары.

